

- N.B. : (1) All questions are compulsory.
(2) Figures to the right indicate full marks.

1. (a) Choose the correct alternative : (any eight)

8

- (i) Economic liberalization was a bold decision by the Prime Minister _____
(Narsimha Rao, Rajiv Gandhi, Atal Bihari Bajpai)
- (ii) The term _____ refers to freedom to business enterprises from excessive government control.
(Globalization, Liberalization, Disinvestment)
- (iii) Abolition of _____ is provided under Article 17 of the Indian Constitution.
(Caste, Child Labour, Untouchability)
- (iv) Human rights are derived from the principle of _____ law.
(Judicial, Natural, Administrative)
- (v) Acid rain is one of the harmful effect of _____ pollution.
(Air, Water, Soil)
- (vi) _____ Gas protects us from UV rays emitted by sun.
(Ozone, Carbon dioxide, Nitrogen)
- (vii) _____ is a situation in which two or more parties feel themselves in opposition.
(Stress, Conflict, Frustration)
- (viii) _____ refers to behaviour that is intended to cause harm or pain to others.
(Conflict, Prejudice, Aggression)
- (ix) _____ helps to develop the power of concentration.
(Physical exercise, Meditation , Social support)
- (x) Maslow originally identified _____ set of needs.
(Two, Three, Five)

(b) Write True or False (any seven) :—

7

- (1) Migration from rural to urban area is more common in developing countries.
- (2) IT has made communication expensive and complex.
- (3) Human Rights have universal application.
- (4) Under Fundamental Rights enshrined in Indian constitution all minorities-religious or linguistic groups can set up their own educational institutions.
- (5) Natural environment provides renewable sources of energy.
- (6) Environmental degradation does not affect marine life.

[TURN OVER

- (7) Eustress is the term used to describe positive stress.
- (8) Regionalism causes intergroup conflicts.
- (9) All individuals need not have the same set of needs.
- (10) There should be proper time management so as to avoid work overload.

2. What is liberalization ? Discuss the advantages of liberalization. 15
- OR**
2. What is migration ? Explain the causes of migration.
3. Discuss the concept of human rights and explain the significance of human rights. 15
- OR**
3. What are Fundamental rights ? Explain the importance of these rights to the citizens of India.
4. Explain the impact of environmental degradation on human life. 15
- OR**
4. What is stress ? Explain the causes of stress.
5. Explain how the agents of socialization play an important role in shaping the personality of an individual. 15
- OR**
5. Write short notes on (any three)
- (i) Right to Constitutional remedies
  - (ii) Impact of Globalization on Employment
  - (iii) Components of sustainable development
  - (iv) Causes of aggression
  - (v) Maslow's theory of self actualization.

[TURN OVER

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
(२) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
(३) आवश्यकता वाटल्यास इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.

१.(अ) योग्य पर्याय निवडा : (कोणतेही आठ)

- (१) आर्थिक उदारीकरणाचा धाडसी निर्णय _____ या पंतप्रधानांचा होता.
(नरसिंह राव, राजीव गांधी, अटल बिहारी वाजपेयी)
- (२) _____ ही संज्ञा 'अधिकच्या सरकारी नियंत्रणापासून उद्योग धंद्यांना मुक्ती' दर्शवते.
(जागतिकीकरण, उदारीकरण, निर्गुतवणूक)
- (३) भारतीय घटनेच्या १७व्या कलमाने _____ चे निर्मूलन केले आहे.
(जात, बालमजूरी, अस्पृश्यता)
- (४) 'मानवी हक्क' संकल्पनेची उत्पत्ती _____ कायद्याच्या तत्त्वांतून झाली आहे.
(न्यायिक, नैसर्गिक, प्रशासनिक)
- (५) आम्लपर्जन्य हा _____ प्रदूषणाचा घातक परिणाम आहे.
(हवेच्या, पाण्याच्या, मृदेच्या)
- (६) सूर्यापासून येणाऱ्या अतिनील किरणांपासून आपले संरक्षण _____ वायू करतो.
(ओझोन, कार्बनडाय ऑक्साइड, नायट्रोजन)
- (७) _____ ही अशी स्थिती आहे की जिच्यामध्ये दोन किंवा अधिक पक्ष एकमेकांना विरोधक समजतात.
(ताण, संघर्ष, नैराश्य)
- (८) दुसऱ्यांना इजा किंवा दुःख पोचवण्याच्या उद्देशाने केलेली वर्तणूक म्हणजे _____.
(संघर्ष, आकस, आक्रमकता)
- (९) _____ मुळे एकाग्रता वाढायला मदत होते.
(शारीरिक व्यायाम, ध्यान, समाजाचा पाठिंबा)
- (१०) मॅस्लॉने सर्वप्रथम _____ गरजा शोधून काढल्या.
(दोन, तीन, पाच)

(ब) खालील विधाने चूक की बरोबर ते लिहा. (कोणतेही सात)

- (१) विकसनशील राष्ट्रांमध्ये ग्रामीण भागातून शहरी भागात होणारे स्थलांतर जास्त प्रचलित आहे.
(२) माहिती तंत्रज्ञानामुळे संप्रेषण हे महागडे आणि जटिल झाले आहे.
(३) मानवी हक्क सर्व जगात अंमलात येतात.
(४) भारतीय घटनेतील मूलभूत हक्कांनुसार, सर्व भाषिक आणि धार्मिक अल्पसंख्यांक गट त्यांच्या स्वतःच्या शैक्षणिक संस्था स्थापन करू शकतात.

[TURN OVER]

- (५) नैसर्गिक पर्यावरण हे अपारंपारिक ऊर्जा स्रोत पुरवते.
 (६) पर्यावरण न्हासाचा समुद्री जीवांवर परिणाम होत नाही.
 (७) 'सकारात्मक ताण' याकरता 'युस्ट्रेस' ही संज्ञा वापरतात.
 (८) प्रादेशिकतावादामुळे गटागटांमध्ये संघर्ष होतात.
 (९) सर्व व्यक्तींच्या गरजा समान असणे जरूरीचे नाही.
 (१०) कामाचा अतिभार टाळण्यासाठी वेळेचे योग्य नियोजन आवश्यक आहे.

२. उदारीकरण काय आहे ? उदारीकरणाच्या फायद्यांची चर्चा करा.

किंवा

२. 'स्थलांतर' म्हणजे काय ? स्थलांतराची कारणे स्पष्ट करा.

३. मानवी हक्क संकल्पनेची चर्चा करा आणि मानवी हक्कांचे महत्त्व विशद करा.

किंवा

३. मूलभूत हक्क म्हणजे काय ? भारतीय नागरिकांच्या दृष्टिकोनातून मूलभूत हक्कांचे महत्त्व विशद करा.

४. पर्यावरण न्हासाच्या मानवी जीवनावर होणाऱ्या परिणामाचे वर्णन करा.

किंवा

४. 'तणाव' म्हणजे काय ? तणावाची कारणे स्पष्ट करा.

५. व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीत सामाजीकरणाचे घटक महत्त्वाची भूमिका कशी बजावतात. ते स्पष्ट करा.

किंवा

५. थोडक्यात टीपा लिहा (कोणत्याही तीन)

- (अ) घटनात्मक संरक्षणाचा हक्क
 (ब) रोजगाराच्या संधीवर जागतिकीकरणाचा होणारा परिणाम
 (क) शाश्वत विकासाचे घटक
 (ड) आक्रमकतेची कारणे
 (इ) मॅस्लॉचा 'आत्मपूर्ती' सिध्दांत.